

giones quæque membra occupent, et si modum parilitatis servaverint luce coloris adjuncta, nascitur corpus quod formosum vocatur, et a suis dilectoribus amatur acerrime: non tamen in eo plus placet forma quæ movetur, quam vita quæ movet. Nam illud animal si nos amet, allicit violentius: si oderit autem, succensemus, et ferre non possumus, etiamsi formam ipsam præbeat fruenti. Hoc totum est voluptatis regnum, et ima pulchritudo; subjacet enim corruptioni: quod si non esset, summa putaretur.

LXXV. Sed adest divina providentia, quæ hanc ostendat, et non malam, propter tam manifesta vestigia primorum numerorum, in quibus sapientiæ Dei non est numerus; et extremam tamen esse, miscens ei dolores et morbos et distorsiones membrorum, et tenebras coloris, et animorum simultates ac dissensiones, ut ex his admoneamur incommutabile aliquid esse quærendum. Et hoc facit per infima ministeria, quibus id agere voluptatis est, quos exterminatores et angelos iracundiæ divinæ Scripturæ nominant, quamvis ipsi nesciant quid de se agatur boni. His similes sunt homines, qui gaudent miseriis alienis, et risus sibi ac ludicra spectacula exhibent, vel exhiberi volunt eversionibus et erroribus aliorum¹. Atque ita in his omnibus boni admonentur, et exercentur, et vincunt, et triumphant, et regnant: mali vero decipiuntur, cruciantur, vincuntur, damnantur et serviunt, non uni omnium summo Domino, sed ultimis servis, illis videlicet angelis, qui doloribus et miseria damnatorum pascuntur, et pro ista malevolentia honorum liberatione torquentur.

LXXVI. Ita ordinantur omnes officiis et finibus suis in pulchritudinem universitatis, ut quod horremus in parte, si cum toto consideremus, plurimum placeat: quia nec in ædificio iudicando unum tantum angulum considerare

¹ Vide lib. III. Confess. c. 3, n. 6.

debemus, nec in homine pulchro solos capillos, nec in bene pronuntiante solum digitorum motum, nec in lunæ cursu aliquas tridui tantum figuras. Ista enim, quæ propterea sunt infima, quia partibus imperfectis tota perfecta sunt, sive in statu, sive in motu pulchra sentiantur, tota consideranda sunt, si recte volumus iudicare. Verum enim nostrum iudicium, sive de toto, sive de parte iudicet, pulchrum est: universo quippe mundo superfertur, nec alicui parti ejus, in quantum verum iudicamus, adhæremus. Error autem noster parti adhærens ejus, ipse per se foedus est. Sed sicut niger color in pictura cum toto fit pulcher: sic totum istum agonem decenter edit incommutabilis divina providentia, aliud victis, aliud certantibus, aliud victoribus, aliud spectatoribus, aliud quietis et solum Deum contemplantibus tribuens: cum in his omnibus non sit malum nisi peccatum, et pœna peccati, hoc est, defectus voluntarius a summa essentia, et labor in ultima non voluntarius: quod alio modo sic dici potest, libertas a justitia, et servitus sub peccato.

CAPUT XLI.

In peccantis animæ pœna pulchritudo.

LXXVII. CORRUMPITUR autem homo exterior aut profectu interioris, aut defectu suo. Sed profectus interioris ita corrumpitur, ut totus in melius reformetur, et restituatur in integrum in novissima tuba, ut jam non corrumpatur, neque corrumpat. Defectu autem suo in pulchritudines corruptibiliores, id est, pœnarum ordinem præcipitatur. Nec miremur quod adhuc pulchritudines nomino; nihil enim est or-

dinatum, quod non sit pulchrum. Et sicut ait Apostolus: « Omnis ordo a Deo est¹. » Necesse est autem fateamur meliorem esse hominem plorantem, quam lætantem vermiculum: et tamen vermiculi laudem sine ullo mendacio copiose possum dicere; considerans nitorem coloris; figuram teretem corporis, priora cum mediis, media cum posterioribus congruentia, et unitatis appetentiam pro naturæ humilitate servantia; nihil ex una parte formatum, quod non ex altera parili dimensione respondeat. Quid jam de anima ipsa dicam vegetante modulum corporis sui, quomodo eum numerose moveat, quomodo appetat convenientia, quomodo vincat aut caveat obsistentia, quantum potest, et ad unum sensum incolumitatis referens omnia, unitatem illam conditricem naturarum omnium, multo evidentius quam corpus insinuet: loquor de vermiculo animante qualicumque. Cineris et stercoreis laudem verissime atque uberrime plerique dixerunt². Quid ergo mirum est, si hominis animam, quæ ubicumque sit et qualicumque sit, omni corpore est melior, dicam pulchre ordinari, et de pœnis ejus alias pulchritudines fieri, cum ibi non sit quando misera est, ubi beatos esse decet, sed ibi sit ubi esse miseros decet?

LXXVIII. Prorsus nemo nos fallat. Quidquid recte vituperatur, in melioris comparatione respicitur. Omnis autem natura quamvis extrema, quamvis infima, in comparatione nihili jure laudatur³. Et tunc cuique non est bene, si melius esse potest. Quare si nobis potest bene esse cum ipsa veritate, male sumus cum quolibet vestigio veritatis: multo tergo deterius cum extremitate vestigiï, quando carnis voluptatibus adhæremus. Vincamus ergo hujus cupiditatis vel blanditias vel molestias; subjugemus nobis hanc

¹ Rom. xii, 1. — ² Cato apud Ciceronem in Catone majore. — ³ Re-tract. cap. xvi, n. 8.

foeminam, si viri sumus. Nobis ducibus, et ipsa erit melior, nec jam cupiditas, sed temperantia nominabitur. Nam cum ipsa ducit, nos autem sequimur, cupiditas illa et libido, nos vero temeritas et stultitia nuncupamur. Sequamur Christum caput nostrum, ut et nos sequatur cui caput sumus. Hoc et foeminis præcipi potest, non maritali, sed fraterno jure; quo jure in Christo nec masculus nec foemina sumus. Habent enim et illæ virile quiddam, unde foemineas subjugent voluptates, unde Christo serviant, et imperent cupiditati. Quod in multis viduis et virginibus Dei, in multis etiam maritalis, sed jam fraterne conjugalibus jura servantibus christiani populi dispensatione, manifestum est. Quod si ab ea parte, cui dominari Deus nos jubet, atque ut in nostram possessionem restituamur, et hortatur et opitulatur; si ergo ab hac parte per negligentiam et impietatem vir subditus fuerit, id est mens et ratio, erit quidem homo turpis et miser; sed destinatur in hac vita, et post hanc vitam ordinatur, quo eum destinari et ubi ordinari summus ille Rector et Dominus judicat. Nulla itaque foeditate universa creatura maculari permittitur.

CAPUT XLII.

Voluptas carnis admonet ut numeros indivisibiles quaeramus. An tales insint in aliquo vitali motu.

LXXIX. AMBULEMUS ergo dum diem habemus, id est, dum ratione uti possumus, ut ad Deum conversi, Verbo ejus, quod verum lumen est, illustrari mereamur, ne

nos tenebræ comprehendant. Dies est enim præsentia illius luminis, quod « Illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum¹. » Hominem dixit, quia ratione uti potest, et ubi cecidit, ibi incumbere ut surgat. Si ergo voluptas carnis diligitur, ea ipsa diligentius consideretur; et cum ibi recognita fuerint quorundam vestigia numerorum, quærendum est ubi sine timore sint. Ibi enim magis unum est quod est. Et si tales sunt in ipsa motione vitali, quæ in seminibus operatur, magis ibi mirandi sunt quam in corpore. Si enim numeri seminum sicut ipsa semina tumerent, de dimidio grano fici, arbor dimidia nasceretur, neque de animalium seminibus etiam non totis, animalia tota et integra gignerentur, neque tantillum et unum semen vim haberet sui cujusque generis innumerabilem. De uno quippe secundum suam naturam possunt, vel segetes segetum, vel sylvæ sylvarum, vel greges gregum, vel populi populorum per sæcula propagari, ut nullum folium sit, vel nullus pilus per tam numerosam successionem, cujus non ratio in illo primo et uno semine fuerit. Deinde illud cogitandum est, quam numerosas, quam suaves sonorum pulchritudines verberatus aër trajiciat cantante lusciniæ, quas illius aviculæ anima non tam libere cum liberet fabricaretur, nisi vitali motu incorporaliter haberet impressas. Hoc et in cæteris animantibus, quæ ratione carentia, sensu tamen non carent animadverti potest. Nullum enim horum est, quod non vel in sono vocis, vel in cætero motu atque operatione membrorum, numerosum aliquid et in suo genere moderatum gerat, non aliqua scientia, sed tamen intimis naturæ terminis, ab illa incommutabili numerorum lege modulatis.

¹ Joan. 1, 9.

CAPUT XLIII.

In homine vis judicandi de corporum et temporum proportionem. — Qui in perpetua veritate modus ordinis.

LXXX. REDEAMUS ad nos, et omittamus ea, quæ cum arbustis et bestiis habemus communia. Uno namque modo hirundo nidificat, et unumquodque avium genus uno aliquo suo modo. Quid est ergo in nobis, quo et de illis omnibus judicamus, quas figuras appetant, et quatenus impleant, et nos in ædificiis aliisque corporeis operibus, tanquam domini omnium talium figurarum, innumerabilia machinamur? Quid est in nobis, quod intus intelligit has ipsas visibiles corporum moles proportionem magnas esse, vel parvas; et omne corpus habere dimidium quantumcumque sit, et si dimidium, innumerabiles partes: itaque omne granum milii suæ parti tantæ, quantam in hoc mundo nostrum corpus tenet, tam magnum esse quam mundus est nobis, totumque istum mundum figurarum ratione pulchrum esse, non mole; magnum autem videri, non pro sua quantitate, sed pro brevitate nostra, id est, animalium quibus est plenus; quæ rursus cum habeant infinitatem divisionis, non ipsa per se, sed in aliorum, et maxime ipsius universi comparatione tam parva sunt? Nec in spatio temporum alia ratio est, quia ut omnis loci, sic omnis temporis longitudo habet dimidium sui: quamvis enim sit brevissima, et incipit et progreditur et desinit. Itaque non potest nisi habere dimidium, dum ibi dividitur qua transit ad finem. Ac per hoc et

brevis syllabæ tempus in comparatione longioris breve et hora brumalis æstivæ horæ comparata minor est¹. Sic mora unius horæ ad diem, et diei ad mensem, et mensis ad annum, et anni ad lustrum, et lustrum ad majores circuitus, et ipsi ad universum tempus relati breves sunt; cum illa ipsa numerosa successio, et quædam gradatio, sive localium, sive temporalium spatiorum, non tumore vel mora, sed ordinata convenientia pulchra judicetur.

LXXXI. Ipse autem ordinis modus vivit in veritate perpetua, nec mole vastus, nec protractione volubilis; sed potentia supra omnes locos magnus, æternitate super omnia tempora immobilis: sine quo tamen nec ullius molis vastitas in unum redigi, nec ullius temporis productio potest ab errore cohiberi, et aliquid esse vel corpus ut corpus sit, vel motus ut motus sit. Ipsum est unum principale, nec per finitum nec per infinitum crassum, nec per finitum nec per infinitum mutabile. Non enim habet aliud hic, aliud alibi; aut aliud nunc, aliud postea: quia summe unus est Pater Veritatis, Pater suæ Sapientiæ, quæ nulla ex parte dissimilis, similitudo ejus dicta est et imago, quia de ipso est. Itaque etiam Filius recte dicitur ex ipso, cætera per ipsum. Præcessit enim forma omnium summe implens unum de quo est, ut cætera quæ sunt, in quantum sunt uni similia, per eam formam fierent.

¹ Ex eorum consuetudine qui ab ortu solis ad occasum duodecim horas constanter numerabant, hyeme breviores, æstate longiores.

CAPUT XLIV.

Dei imago Filius, ad quam facta quedam.

LXXXII. HORUM alia sic sunt per ipsam, ut ad ipsam etiam sint, ut omnis rationalis et intellectualis creatura, in qua homo rectissime dicitur factus ad imaginem et similitudinem Dei: non enim aliter incommutabilem veritatem posset mente conspiciere. Alia vero ita sunt per ipsam facta, ut non sint ad ipsam. Et ideo rationalis anima si Creatori suo serviat, a quo facta est, per quem facta est, et ad quem facta est, cuncta ei cætera servient; et vita ultima, quæ tam vicina illi est, et ad adjutorium ejus, per quod imperat corpori; et ipsum corpus, extrema natura et essentia, cui omni modo cedenti ad arbitrium dominabitur, nullam de illo sentiens molestiam, quia jam non ex illo, nec per illud quæret beatitudinem, sed ex Deo per se ipsam percipiet. Reformatum ergo corpus ac sanctificatum, sine detrimento corruptionis, et sine opere difficultatis administrabit. « In resurrectionem enim neque nubent, neque nubentur, sed erunt sicut Angeli » in cælis². Escæ verò ventri, et venter escis. Deus autem et hunc et illas destruet³. Quoniam non est regnum Dei escæ et potus, sed justitiæ et pax et gaudium³.

¹ Matth. xxii, 30. — ² 1 Cor. vi, 13. — ³ Rom. xiv, 17.

CAPUT XLV.

*Voluptatis imbecillitas protrudit nos ad sublimiora.
Nunc de superbæ vitio usque ad cap. XLIX. —
Quomodo per hoc admonemur ad amplectendam
virtutem.*

LXXXIII. QUAPROPTER etiam in ista corporis voluptate invenimus unde commoneamur eam contemnere; non quia malum est natura corporis, sed quia in extremi boni dilectione turpiter volutatur, cui primis inhærere fruique concessum est. Cum trahitur auriga, et suæ temeritatis dat poenas, quidquid illud est, quo utebatur, accusat, sed impleret auxilium, jubeat Dominus rerum, obsistatur equis; alia jam spectacula de illius præcipitatione facientibus; et nisi subveniatur de morte facturis, restituatur in locum, super rotas collocetur, habenarum jura reddantur, regat cautius obtemperantes et edomitas bestias: tunc sentiet quam bene currus, et tota illa junctio fabricata sit, quæ ruina ejus, et ipsum affligebat, et cursum decentissimæ moderationis amiserat: quia et huic corpori imbecillitatem peperit animæ malæ utentis aviditas in paradiso, usurpans vetitum cibum contra medici disciplinam, qua sempiternam continetur salus.

LXXXIV. Si ergo in ista ipsa visibilis carnis imbecillitate, ubi beata vita esse non potest, invenitur admonitio beatæ vitæ propter speciem de summo usque ad ima venientem: quanto magis in appetitione nobilitatis et excellentiæ, et in omni superbia vanaque pompa hujus mundi. Quid enim aliud in ea homo appetit, nisi solus esse, si

fieri possit, cui cuncta subjecta sint, perversa scilicet imitatione omnipotentis Dei? quem si subditus imitaretur, secundum præcepta ejus vivendo, per eum haberet subdita cætera, nec ad tantam deformitatem veniret, ut bestiolam timeret qui vult hominibus imperare. Habet ergo et superbia quemdam appetitum unitatis et omnipotentis: sed in rerum temporalium principatu, quæ omnia transeunt tanquam umbra.

LXXXV. Invidi esse volumus, et recte; habet enim hoc animi nostri natura post Deum, a quo ad ejus imaginem factus est; sed ejus præcepta erant servanda, quibus servatis, nemo nos vinceret. Nunc vero dum ipsa, cujus verbis turpiter consensimus, domatur dolore pariendi et nos in terra laboramus, et cum magno dedecore superamur ab omnibus, quæ nos commovere ac perturbare potuerint. Itaque nolumus ab hominibus vinci, et iram non possumus vincere. Qua turpitudine quid execrabilius dici potest? Fatemur hominem hoc esse quod nos sumus, qui tamen etsi habeat vitia, non est tamen ipse vitium. Quanto igitur honestius homo nos vincit, quam vitium? Quis autem dubitet immane vitium esse invidiam, qua necesse est torqueatur et subjiciatur, qui non vult in rebus temporalibus vinci? Melius est ergo ut homo nos vincat, quam invidentia vel quodlibet aliud vitium.

CAPUT XLVI.

Invictus qui id solum amat quod amanti eripi non potest, id est, Deum ex toto corde et proximum sicut se ipsum.

LXXXVI. SED nec ab homine vinci potest, qui vitia sua vicerit. Non enim vincitur, nisi cui eripitur ab adversario quod amat. Qui ergo amat id solum, quod amanti eripi non potest, ille indubitanter invictus est, nec ulla cruciatur invidia. Id enim diligit, ad quod diligendum et percipiendum quanto plures venerint, tanto eis uberius gratulatur. Diligit enim Deum ex toto corde, et ex tota anima, et ex tota mente; et diligit proximum tanquam se ipsum. Non ergo illi invidet, ut si quod ipse est; imo adjuvat etiam quantum potest. Nec potest amittere proximum, quem diligit tanquam se ipsum; quia neque in se ipso ea diligit, quæ oculis subjacent aut ullis aliis corporis sensibus. Ergo apud se ipsum habet quem diligit tanquam se ipsum.

LXXXVII. Ea autem est regula dilectionis, ut quæ sibi vult bona provenire¹, et illi velit; et quæ accidere sibi mala non vult, et illi nolit: hanc voluntatem erga omnes homines servat. Nam erga neminem operandum est malum. « Et dilectio proximi malum non operatur². » Diligamus ergo, ut præceptum est, etiam inimicos nostros³, si vere invicti esse volumus. Non enim per se ipsum quisquam hominum invictus est, sed per illam incommutabilem legem, cui quicumque serviunt, soli sunt li-

¹ Tob. iv, 16. — ² Rom. xiii, 10. — ³ Matth. v, 44.

beri. Sic enim eis quod diligunt auferri non potest: quæ res una invictos facit et perfectos viros. Nam si vel ipsum hominem homo dilexerit, non tanquam se ipsum, sed tanquam jumentum, aut balneas, aut aviculam pictam vel garrulam, id est, ut ex eo aliquid temporalis voluptatis aut commodi capiat, serviat necesse est, non homini, sed, quod est turpius, tam foedo et detestabili vitio, quo non amat hominem sicut homo amandus est. Quo vitio dominante, usque ad extremam vitam, vel potius mortem perducitur.

LXXXVIII. Sed nec sic quidem ab homine homo diligendus est, ut diliguntur carnales fratres, vel filii, vel conjuges, vel quique cognati, vel affines aut cives. Nam et dilectio ista temporalis est¹. Non enim ulla tales necessitudines haberemus, quæ nascendo et moriendo contingunt, si natura nostra in præceptis et imagine Dei manens, in istam corruptionem non relegaretur. Itaque ad pristinam perfectamque naturam nos ipsa Veritas vocans, præcipit ut carnali consuetudini resistamus, docens neminem aptum esse regno Dei, qui non istas carnales necessitudines oderit². Neque hoc cuiquam inhumanum videri debet. Magis enim est inhumanum, non amare in homine quod homo est, sed amare quod filius est (7): hoc est enim non in eo amare illud quod ad Deum pertinet, sed amare illud quod ad se pertinet. Quid ergo mirum si ad regnum non pervenit, qui non communem, sed privatam rem diligit? Imo utrumque, ait quispiam: imo illud unum, dicit Deus. Dicit enim verissime Veritas: « Nemo » potest duobus dominis servire³. » Nemo enim potest perfecte diligere quo vocamur, nisi oderit unde revocamur. Vocamur autem ad perfectam naturam humanam

¹ Retract. cap. xiii, n. 8. — ² Luc. ix, 60-62. et xiv, 26. — ³ Matth. vi, 24.

qualem ante peccatum nostrum Deus fecit : revocamur autem ab ejus dilectione, quam peccando meruimus. Quare oderimus oportet, unde ut liberemur optamus.

LXXXIX. Oderimus ergo temporales necessitudines, si aeternitatis charitate flagramus. Diligat homo proximum tanquam se ipsum. Certe enim sibi ipsi nemo est pater, aut filius, aut affinis, aut aliquid hujusmodi, sed tantum homo. Qui ergo diligit aliquem tanquam se ipsum, hoc in eo debet diligere, quod sibi ipse est. Corpora vero non sunt quod nos sumus. Non ergo in homine corpus est expetendum aut desiderandum. Valet enim ad hoc etiam quod praeceptum est : « Ne concupiscas rem proximi tui¹. » Quapropter quisquis in proximo aliud diligit, quam sibi ipse est, non eum diligit tanquam se ipsum. Ipsa igitur natura humana sine carnali conditione diligenda est, sive sit perficienda sive perfecta. Omnes sub uno Deo Patre cognati sunt, qui eum diligunt et faciunt voluntatem ipsius. Et invicem sibi sunt, et patres cum sibi consulunt, et filii cum sibi obtemperant, et fratres maxime, quia eos unus pater testamento suo ad unam haereditatem vocat.

CAPUT XLVII.

Vera proximi dilectio quam qui impendit, invictus est.

XC. QUAPROPTER cur iste non invictus sit hominem diligendo, cum in eo nihil praeter hominem diligit, id est, creaturam Dei ad ejus imaginem factam, nec ei possit deesse perfecta natura quam diligit, cum ipse perfectus

¹Exod. xx, 17.

est? Sicut enim, verbi gratia, si quisquam diligit bene cantantem, non hunc aut illum, sed tantum bene cantantem quemlibet, cum sit cantator ipse perfectus, ita vult omnes tales esse, ut tamen ei non desit quod diligit; quia ipse bene cantat. Nam si cuiquam invidet bene cantanti, non jam illud diligit, sed aut laudem, aut aliquid aliud, quo bene cantando vult pervenire; et potest ei minui vel auferri; si et alius bene cantaverit. Qui ergo invidet bene cantanti, non amat bene cantantem: sed rursus qui eo indiget, non bene cantat. Quod multo accommodatius de bene vivente dici potest, quia invidere nulli potest: quo enim perveniunt bene viventes, tantumdem est omnibus, nec minus fit cum plures habuerint. Et potest esse tempus, quo bonus cantator cantare non decenter queat, et indigeat voce alterius, qua sibi exhibeatur quod diligit; tanquam si alicubi convivetur, ubi eum cantare turpe sit, sed deceat audire cantantem: bene autem vivere semper decet. Quare quisquis hoc et diligit et facit, non solum non invidet imitantibus, sed et his se praebet libentissime atque humanissime quantum potest; nec tamen eis indiget. Nam quod in illis diligit, in se ipso habet totum atque perfectum. Ita cum diligit proximum tanquam se ipsum, non invidet ei, quia nec sibi ipsi: praestat ei quod potest, quia et sibi ipsi: non eo indiget, quia nec se ipso: tantum Deo indiget, cui adhaerendo beatus est. Nemo autem illi eripit Deum. Ille ergo verissime atque certissime invictus homo est, qui cohaeret Deo, non ut ab eo aliquid boni extra mereatur, sed cui nihil aliud quam ipsum haerere Deo bonum est.

XCI. Hic vir quandiu est in hac vita, utitur amico ad rependendam gratiam, utitur inimico ad patientiam, utitur quibus potest ad beneficentiam, utitur omnibus ad benevolentiam. Et quanquam temporalia non diligit, ipse

recte utitur temporalibus, et pro eorum sorte hominibus consulit, si æqualiter non potest omnibus. Quare si aliquem familiarium suorum promptius quam quemlibet alloquitur, non eum magis diligit, sed ad eum habet maiorem fiduciam, et apertiore temporis janua. Tractat enim tempori deditos tanto melius, quanto minus ipse obligatus est tempori. Cum itaque omnibus, quos pariter diligit, prodesse non possit, nisi conjunctioribus prodesse malit, injustus est. Animi autem conjunctio major est, quam locorum aut temporum, quibus in hoc corpore gignimur; sed ea maxima est, quæ omnibus prævalet. Non ergo iste affligitur morte cujusquam, quoniam qui toto animo Deum diligit, novit nec sibi perire quod Deo non perit. Deus autem dominus est et vivorum et mortuorum. Non cujusquam miseria miser est, quia nec cujusquam justitia justus est. Et ut nemo illi justitiam et Deum, sic nemo aufert beatitudinem. Et si aliquando forte alicujus periculo, vel errore, vel dolore commovetur; usque ad illius auxilium, aut correctionem, aut consolationem non usque ad suam subversionem valere patitur.

XCVII. In omnibus autem officiosis laboribus, futuræ quietis certa expectatione, non frangitur. Quid enim ei nocebit, qui bene uti etiam inimico potest? Eius enim præsidio atque munimento inimicitias non pertimescit, cujus præcepto et dono diligit inimicos. Huic viro in tribulationibus parum est non contristari, nisi etiam gaudeat, sciens quod « Tribulatio patientiam operatur, patientia probationem, probatio spes, spes autem non » confundit. Quoniam charitas Dei diffusa est in cordibus » nostris per Spiritum sanctum, qui datus est nobis¹. » Quis huic nocebit? Quis hunc subjugabit? Homo qui prosperis rebus proficit, asperis quid profecerit discit. Cum

¹ Rom. v. 3-5

enim mutabilium honorum adest copia, non eis confidit: sed cum subtrahuntur, agnoscit utrum eum non ceperint. Quia plerumque cum adsunt nobis, putamus quod non ea diligamus: sed cum abesse cœperint, invenimus qui simus. Hoc enim sine amore nostro aderat quod sine dolore discedit. Videtur ergo vincere, cum vincatur, qui superando ad id pervenit? quod cum dolore amissurus est: et vincit cum vinci videatur, quisquis cedendo ad id pervenit, quod non amittit invitus.

CAPUT XLVIII.

Quæ sit perfecta justitia.

XCVIII. QUEM ergo delectat libertas, ab amore mutabilium rerum liber esse appetat; et quem regnare delectat, uni omnium regnatori Deo subditus hæreat, plus eum diligendo quam se ipsum. Et hæc est perfecta justitia, qua potius potiora, et minus minora diligimus. Sapientem animam atque perfectam talem diligit, qualem illam videt; stultam non talem, sed quia esse perfecta et sapiens potest: quia nec se ipsum debet stultum diligere. Nam qui se diligit stultum, non proficiet ad sapientiam; nec fiet quisquis qualis cupit esse, nisi se oderit qualis est. Sed donec ad sapientiam perfectionemque veniatur, eo animo ferat stultitiam proximi, quo suam ferret, si stultus esset, et amaret sapientiam. Quapropter si et ipsa superbia veræ libertatis et veri regni umbra est etiam, per ipsam nos commemorat divina providentia, quid significemus vitiosi, et quo debeamus redire correcti.